

KAFKAS TOPLUMLARININ ADET HUKUKUNDA “ATALIK” MÜESSESESİ

**The institution of “Atalyk” in Customary Law of Caucasian
Communities**

Ali ASKER / Hakim AZİZ***

Adet hukuku ve hukuku antropolojisi konularının araştırılması açısından Kafkasya, oldukça zengin malzemeye sahip bir bölgedir. Bölgenin coğrafi ve iklim şartlarından kaynaklanan toplumsal ve ekonomik yapıyı, ayrıca çok sayıda değişik kabile ve toplulukları bir arada tutan toplumsal düzen normları içinde örf, adet, gelenek ve görenekler tarih boyunca büyük önem taşımıştır. Bu kurallar yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa aktarılmış, değişik dönemlerde bazen sosyal önemini kaybetmesi, bazen de sömürge idaresinin yasaklaması nedeniyle ortadan kalkmıştır. Adetlerin değişme süreci aynı zamanda dış faktörlerin, din kurallarının ve pozitif hukuk düzenlemelerinin etkisi altında da gerçekleşmiştir. Kafkas toplulukları içinde uzun süre uygulanan ve toplumsal düzenin sağlanması açısından önemli yere sahip adetlerden biri “atalık” müessesesi olmuştur. “Atalık”, aynı zamanda yapay akrabalık tesis eden bir müessesesidir. Türkçe “ata” kelimesinden gelen bu gelenek Kafkas dağlı halkları tarafından uzun süre ve değişik şekillerde kullanılmıştır. Atalık kurumunu sadece bu veya diğer halkın adına yazmak ve o halkın toplumsal düşüncesinin bir ürünü olarak görmek yanlış olacaktı. Nitekim bu ve buna benzer kurumlar Kafkasya sınırlarının çok ötesinde, hatta tarihin değişik dönemlerinde yeryüzünün farklı halkları tarafından da kullanılmıştır. Çok çeşitli halkların bir arada yaşadığı Kafkaslar bölgesinde atalık kurumu zamana, alana ve halklara göre değişkenlik göstermektedir. Bir medeni hukuk müessesesi

* Karabük Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi, Doç.Dr.

** Karabük Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Müdürü, Yrd.Doç.Dr.

olarak varlığını yüzyıllar boyu sürdürmüş atalık müessesinin sosyolojik ve hukuki açıdan incelenmesi bu kurumun uygulanmasına ilişkin manzara-yı daha açık bir şekilde ortaya koyacaktır.

Toplum, dinamik bir olgudur ve varlığını sürdürmek için değişmeye mahkûmdur. Bu değişme ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel, dini ve hatta coğrafi vs.birçok etkenden kaynaklanmaktadır. Kafkasya'nın dağlı toplumlarının sosyal yapısındaki değişmelerde aynı zamanda dış etkenler de etkili olmuştur. Zira bölgenin coğrafi yapısı, birbirinden ayrılmış çok sayıda farklı topluluklar arasındaki iç çekişmeler ve bölgenin jeopolitik önemi, tarih boyunca büyük devletlerin bölge halkı üzerinde hâkimiyet kurmasını kolaylaştırmıştır. Büyük imparatorlukların çatışma alanına dönüşmüş bu coğrafyada eski gelenekler uzun süre şekil değişerek uygulanmıştır. Dağlı halklar bir taraftan yabancı kültürlerin örf ve adetlerini, gelenek ve teamüllerini benimserken diğer taraftan kendilerine ait kültür mirasını, kimliklerini ve farklılıklarını muhafaza etmeye özen göstermişlerdir. Bölgede İslam dinini yayılmasından sonraki dönemde toplumun sosyal yapısındaki bu dönüşüm daha belirgin şekilde kendini göstermiştir. Eski dini pratiklerin tam olarak terk edilmemesi, uygulanmakta olan adetleri İslam dini kurallarına uydurma ve bağdaştırmak çabaları neticesinde toplumda uygulanan hukuk ve adet kuralları zaten rengârenk olan sosyal yapıyı daha mozaik hale getirmiştir. Bu bağlamda, tarihi gelişim süreci içinde birçok yeni adet hukuku kurumları ortaya çıkarken uygulanmakta olan birçok gelenekler de tarihe karışmıştır.

Kafkas toplumlarında uzun süre ve değişik şekillerde uygulanmış adet hukuku müesseselerinden biri de "atalık" adıyla bilinmektedir. Bu kurumun ne zaman ve hangi şartlarda ortaya çıktığına dair elimizde kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ne var ki bu şekilde bir belirsizlik genelde adet hukuku kurumları açısından geçerli bir husustur. Atalık müessesesi Rusya İmparatorluğu'nun bölgeyi işgaline dek yoğun bir şekilde uygulanmış, 19. yüzyılın başlarında sömürge yönetimi tarafından yasaklanmıştır. Uzun süre bölge araştırmaları konusu dışında kalmış atalık kurumu, Sovyet etnograf ve tarihçilerinin dikkatini çekmiştir. Günümüzdeki araştırmalarda bu müessese sadece etnografik ve tarihi açıdan değil, aynı zamanda kültür, sosyoloji ve hukuk tarihi ve antropolojisi çerçevesinde

incelenmektedir. Günümüzde Türkiye’de bu konunun çok az sayıda araştırmacı tarafından ele alındığını söyleyebiliriz.¹

Atalık kurumunun mahiyetini açmak, dağlıların neden böyle bir kuruma başvurduklarının gerçek nedenini ortaya çıkarmak oldukça güçtür. Zira bu âdeti doğuran nedenler çok boyutlu olup birçok olumlu ve olumsuz hususları bünyesinde barındırmaktadır. Öncelikle şunu vurgulamak gerekir ki atalık müessesesi gerek dönemlere gerekse toplumlara göre farklı özelliklere sahipti.² Atalık müessesesinin tarihi, sosyolojik, antropolojik ve hukuki yönlerini açığa çıkarmak konuyu, çok boyutlu bir yaklaşımla ele almayı gerektiriyor.

Bilindiği üzere “atalık” kelimesi Türkçe bir kelimedir ve birçok dağlı halklarının diline bu şekilde geçmiştir. Aynı kelime Rusça araştırmalarda da kökenini korumuş ve ilgili ekin artırılması ile “atalıçestvo” şeklinde vücut bulmuştur.³

¹ Atalık müessesesi konusunda Türkçe çalışmalar için bkz: Barut A. Kırım Hanlığı ile Kuzey-Batı Kafkasya İlişkilerinde Atalık Müessesesinin Yeri, **Emel Dergisi**, Sayı: 219, 1997, ss. 21-24, Soysal A. Kırım Hanzâdelerinin Kafkasya’dan Talim Ve Terbiyesi, **Emel Dergisi**, 36, İstanbul 1966, ss. 17-25; Tavkul U. Kırım-Kafkasya İlişkilerinde “Atalık” Kurumunun Kökeni Üzerine Değerlendirmeler, **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı:51, Güz 2016, ss. 223-232.

² Atalık müessesesinin Kafkas topluluklarında uygulanmasına ilişkin bkz: Миллер Б.В., Ковалевский М.М. В горских обществах Кабарды. **Вестник Европы**, 1884. № 4, с. 571. Elektronik kaynak için bkz: http://az.lib.ru/m/miller_w_f/text_1884_v_gorskih_obschestvah_oldorfo.shtml; Гарданов В.К. **Аталычество у адыгов**. Москва 1963, с. 5; Гаджиева С.Ш. **Аталычество и побратимство в Дагестане XVIII – нач. XX в.** Даг. кн. изд-во, Махачкала 1995, с. 57; Хасбулатова З. И. Традиционная культура воспитания детей у чеченцев (XIX – начало XX века) (Диссертация на соиск. уч. ст. д-ра ист. н.), Москва 2015, с. 349-355.

³ Rusça literatür için bkz: Кокиев Г.К. К вопросу об аталычестве. **Революция и горец**. 1929. № 3 (с. 49-52); Ладъженский А.М. Очерки социальной эмбриологии (внутриродовое и междуродовое право). **Записки Северо-Кавказского краевого горского научно исследовательского института**. Ростов-на-Дону, 1928. Косвен М.О. Аталычество. **Советская этнография**. 1935. №2, (с. 41-62); Гарданов В.К. **Аталычество**. Москва 1973; **Свод этнографических понятий и терминов: Социально-экономические отношения и соционормативная культура** (Отв. ред. А.И. Першиц. Д. Трайде). Наука Москва 1986; Кон И.С. Материнство и отцовство в историко-этнографической перспективе. **Советская этнография**. № 6, 1987, (с.26-37); Гаджиева С.Ш. **Аталычество и побратимство в Дагестане**

Atalık – genel anlamıyla, yeni doğmuş çocuğun kendi ailesi dışında eğitilmesi şeklindeki bir adet hukuku kurumudur. Bu uygulama yüzyıllar boyunca neredeyse tüm Kuzey Kafkasya halkları tarafından kullanılmıştır. Atalık geleneğinin ne zaman ve hangi koşullarda ortaya çıktığına veya hangi kadim uygulamadan dönüştüğüne dair kesin bilgiye sahip değiliz. Bu konuda ileri sürülen tezler de tartışmalıdır. Bilinen şu ki dağlıların kendi evlatlarını başkasına vermeye iten nedenler çok değişiktir. Eski gezginlerin ve vakanüvislerin aktardıklarına göre dağlı insanı, çocuğunun şımarık büyümesini istemez. Bu yüzden onu yakın bir dostuna teslim eder. Çocuğun bu şekilde terbiye edilmesi onun gelecekte toplum içinde saygın birisi olarak yer almasını sağlayacaktır.

Birçok araştırmacının yazdıklarına bakılırsa, atalık kurumunun Kafkasya’da Çerkezlere özgü bir gelenek olduğu düşüncesi doğmaktadır. Nitekim Kırım Hanları’nın çocuklarının Kafkasya’da Adige-Çerkez geleneklerine göre büyütülüp yetiştirildiklerine dair tarihi kaynaklarda geçen bilgiler bu savı görünürde daha güçlü kılmaktadır. Konuyu sadece bu bilgilerle sınırlamak yanlış sonuçlara varmamıza neden olacaktır. Kafkasya halkları tarafından geniş şekilde kullanılan bu kurum Çerkezlerle sınırlı olmayıp toplumdan topluma ve dönemden dönem değişiklik göstermektedir. Ayrıca atalık kurumunun örneklerine Göktürkler zamanında rastlanmaktadır. Selçuklar döneminde “atabek” adıyla bilinen bu gelenek Kafkasya ve İdil bölgelerinde yaşayan Bulgar Türklerinde de görülmüştü.⁴ Atalığın ailesi ve evlatlığın ailesi arasında bir ömür boyu süren yakınlık ilişkileri söz konusudur. Bu yakınlık, akrabalık ilişkileri kadar, hatta ondan öteye bir öneme sahiptir. Bu yüzden atalık müessesesinin bir “yapay akrabalık” kurumu olduğunu söyleyebiliriz. Atalık; eğitilen çocuk için ikinci baba (manevi baba) konumundadır. Hatta bazı durumlarda atalık, çocuğa gerçek babasından daha yakındır. Atalığın eşi eğitilen şahıs için ikinci

XVIII – нач. XX в. Даг. кн. изд-во, Махачкала 1995; Гимбатова М.Б. **Культура поведения и этикет ногойцев в семейном и общественном быту (XIX – начало XX века)**. «Эпоха», Махачкала 2007; Дзуцев Х.В. **Эволюция осетинской семьи и межсемейных отношений: этносоциологический анализ**. РОПЭН, Москва 2001.

⁴ Toparlı R., Hanifi V., Karaatlı R. **Kıpçak Türkçesi Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 15, naklen: Ufuk Tavkul, s. 224

ana, kız ve oğulları kardeş konumunda idiler. Atalık, çocuğun eğitimine babasından daha fazla özen gösteriyordu ve kendi çocuklarıyla mukayese edilirse atalığı, altında bulunan çocuğa karşı daha dikkatlidir. Nitekim atalık için bu görev son derece önemlidir. Zira himayesine aldığı çocuk delikanlı çağına gelince savaştırmak, dövüştürmek, silah kullanmak, at sürmek, ganimet elde etmek vs. özelliklere sahip olmuş olacaktır. Çocuğun atalık evindeki hayatı boyunca belli törenler ve etkinlikler yapıyordu. Mesela, çocuğun yürümeye ilk adım atmasını görkemli bir şekilde kutluyorlardı.⁵ Bir yaşta tamamlandığında ise çocuğu kendi ailesine ve akrabalarına gösteriyorlardı. O sırada atalık da türlü hediyelerle ödüllendiriliyordu.

Eğitimi boyunca çocuk ana ve babasıyla sadece bir veya iki kez görüşebiliyordu. Fakat görüşme sırasında ana ve babası hiçbir şekilde şefkat ve merhamet sergilemezken çoğu zaman sanki çocuğu tanımıyor gibi davranıyorlardı. Zaten çocuk da aslında kiminle görüştüğüne dair gerçek bir bilgiye sahip değildir. Çoğu zaman kendisinin kime gösterildiği konusunda hiçbir bilgiye sahip değildir. Bu yüzden atalık evinden kendi evine dönen gencin ailesine alışması için bazen yılların geçmesi gerekiyordu. Farklı atalıkların yanında eğitilmiş kardeşler arasında bir yabancılaşma durumu hâkimdi. Buna karşılık, atalık evi ile bir manevi doğmalık ve sağlam dostluk söz konusuydu. Sütkardeşleri arasında tesis edilmiş akrabalık kutsaldı. Bu yüzden atalık ve doğma aile arasında tartışma çıktığında atalığın yanında büyümüş genç, çoğu zaman atalığın tarafını tutuyordu.⁶ N. Dubrovin'in aktardığına göre özellikle atalığın eşi evlatlıkla yakından ilgileniyordu. Burada, aynı zamanda halk arasında yaygın olan bir inancın da etkisi vardı. Bu inanca göre evlatlığın, atalık yüzünden uğrayacağı her hangi bir zarar karşılığında, atalığın ailesi, özellikle de hanımı mutlak şekilde bir musibet ve talihsizlikle karşılaşacaktır.⁷ Atalık terbiye ettiği çocuğa kuvvetli duygusal bağlarla bağlıydı. 16-17. yüzyılda uygulanan adetlere göre eğer çocuk hayatını kaybederse matem alameti olarak atalık

⁵ Блейх Н. О. *Культурологические предпосылки и социальные условия появления просветительства на Северном Кавказе* (монография), Lulu Pres, North Carolina 2015, с. 141-142.

⁶ Блейх Н. О. с. 142.

⁷ Дубровин Н. *Черкесы (адиге)*, http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Kavkaz/XIX/1800-1820/Dubrovin_N/cerkesy_5.htm

kulak memelerini kesiyordu. 18-19. yüzyıllarda bu gelenek ortadan kalktı ve onun yerini bir senelik yas tutma âdeti aldı.⁸

Dağlılarda kız çocuklarının da eğitilmesi pratiği vardı. Kızların eğitimiyle atalığın eşi uğraşıyordu. Evin hanımı eğitmek için teslim alınan kıza toplumun gelenek ve göreneklerini, çeşitli yöresel ve milli yemekleri pişirmeyi, örgü, dokuma, dikiş ve diğer el işleri, ayrıca dans ve halk oyunlarını öğretiyorlardı. Kız evlendiği zaman atalık veya eşi damattan kıymetli hediyeler alıyordu.⁹

Kafkasya araştırmacıları atalık kurumunun olumlu ve olumsuz yönlerini belirlerken bu kuruma ilişkin muhtelif değerlendirmelerde bulunmuşlardı.

Atalık kurumu aracılığıyla dağlıların prenslerle yapay akrabalık ilişkisi kurması onlara büyük maddi yarar sağlıyordu. Bu yüzden dağlılar prens çocuklarını kaçırmak eğitmek ve zamanı geldiğinde ailesine teslim etmek, böylece yapay akrabalık ilişkileri kurmayı tercih ediyorlardı. Dağlılarda atalık kurumunun sınıfsal karakteri kendini bariz şekilde gösteriyor. Altın Ordu ve Kırım hanlarının şehzadelerinin Kafkasya'da büyütüldükleri, burada silâh kullanmayı, ata binmeyi, aile terbiyesini öğrendikten sonra ailelerine teslim edildikleri bilinmektedir.¹⁰ Atalık unvanının devlet teşkilatlanmasında siyasi bir rolü yokmuş gibi görünse de atalıklar taht kavgalarının ardında yatan en önemli amillerden olmuşlardır. Şehzadelerin yeniden güçlenip tahtı ele geçirmek üzere harekete geçmesinde atalık ve mensubu bulunduğu kabile bir güç merkezi haline gelerek hanlığın mukadderatını etkilemişlerdir.¹¹

Halklar arasında manevi ve kültürel değerlerin mübadelesi bakımından bu adet olumlu şekilde değerlendirilmiştir. N. Dubrovin'e göre

⁸ Блейх Н. О. с. 142.

⁹ Унежнев К. Х. Феномен адыгской (черкесской) культуры, Издательский центр "Эль-Фа", 1997, с. 73, Блейх Н. О. с. 141-142.

¹⁰ Tavkul U. s.224.

¹¹ Derin Paşaoğlu D. Altın Orda ve Kırım Sahasında Bozkır Aristokrasisinin Güçlü Temsilcileri: Emir Rektemür ve Şirin Mirzalar, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, cilt.XXXIII, (ss.147-190), s. 153.

"atalık geleneği değişik kabilelere mensup dağlı aileleri arasında barışa ve yakınlaşmaya yardım etmiştir, ayrıca, bu terbiye yöntemiyle çocuklar yabancı ağızları konuşabiliyorlardı ve bu, ileride muhtelif dillerin konuşulduğu bir ortamda son derece faydalı oluyordu."¹²

Atalık kurumunun kan davası düşmanlığının ortadan kaldırılması açısından önemli rol oynadığı da iddia edilmektedir. Nitekim maktul ve katilin aileleri arasında bir atalık ilişkisinin tesis edilmesiyle kan davasına son verilebiliyordu. Bu sayede birbiriyle kan düşmanlığı yapan iki kabile arasında barış sağlanmış oluyordu. Aralarında kan davası olan dağlılar aynı zamanda çocuk kaçırma geleneğine başvuruyorlardı. Kan davası mutlak şekilde karşı taraftan kisas almayı gerektiriyordu. Böylece aileler ve aşiretler arasında sürüp giden ve bir türlü durdurulamayan kan davalarına son vermek için, kaçırılan çocuğun eğitilmesi üzerinden barış sağlanmış oluyordu. Çocuk geri getirildiğinde herhangi bir şölen düzenlenmezdi, fakat her iki sülâle akraba sayıldıkları için kan davası da sona ermiş oluyordu.¹³

Atalık müessesesinde, çocukların kaç yaşında baba evine döndüklerine ilişkin bilgiler muhtelifdir. Elde edilen bazı bilgilere göre gençler daha erken yaşta, bazılarında göre evlenme çağına geldiklerinde geri dönüyorlardı. J. Bell, 19. yüzyıl başlarında Batı Kafkaslardaki Adigeler arasında yaşatılan atalık geleneğinden bahsederken evlatlığın eğitiminin altı ilâ sekiz yıl sürdüğünü, bu durumun elbette ki, babanın oğulları için seçeceği atalığa bağlı olduğunu vurgulamaktadır.¹⁴ 18. ve 19. yüzyılın başlarında çocuklar 3-4 yaşlarında atalığa teslim ediliyor ve burada 15, bazen de 17 yaşına dek kalıyorlardı.¹⁵ Karaçay-Malkarlarda bir beyin (biy'in) karısı

¹² Дубровин Н. Черкесы (адиге), http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Kavkaz/XIX/1800-1820/Dubrovin_N/cherkesy_5.htm

¹³ **Карачаевцы. Историко-этнографический очерк** (Отв. ред. Л.И.Лавров). Карачаево-Черкесское отделение Ставропольского книжного изд-ва, Черкесск 1978. s. 213.

¹⁴ Bell, J. S. **Çerkesya'dan Savaş Mektupları** (Çev. Sedat Özden). Kafkas Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s. 158.

¹⁵ Абайханова П.И. Особенности института искусственного родства у народов Северного Кавказа, **Северо-Кавказский юридический вестник**, 2014, №1, (ss.52-58), s. 54.

hamile kaldığında çeşitli aileler doğacak çocuğu alıp yetiştirmek için onun 'atalığına' talip olurlardı. Çeşitli hediyeler alarak beyin evine gider ve dileklerini bildirirlerdi.¹⁶ Beyin annesi torununu kendi eliyle atalığa verirdi. Atalığa verilen erkek çocuğa "emçek ulan", "emçek çaş", kıza ise "emçek kız" denirdi. Büyüyüp yetiştikten sonra atalıktan çıkan çocuğa ise "emildeş" adı verilirdi. Atalığa verilen çocuklar yetişkin bir genç olana kadar atalıkta kalırlardı.¹⁷

Bu kurumun karakteristik özelliklerinden birisi de eğitici ve eğitilen arasında karşılıklı çıkar ilişkilerinin söz konusu olmasıdır. Aileler, aşiretler ve hatta halklar arasında yakın ilişkilerin kurulmasında atalık müessesesi büyük öneme ve sosyal işlevselliğe sahip bir kurumdu. Atalık sadece yapay akrabalık ilişkileri tesis eden bir hukuk müessesesi değildir. O aynı zamanda parçalanmış, birbirinden soyutlanmış ve düzenli rekabet halinde olan Kuzey Kafkasya kabile ve toplulukları arasında toplumsal barış ve dayanışmanın sağlanmasında önemli rol oynamıştır. Şunu da vurgulamak gerekir ki bütün halklar çocuklarını eğitmek üzere birbirlerine gönderiyorlardı. Mesela, bir Oset çocuğu Adige ailesi içinde, ya da Kabardey çocuğu Karaçaylılar arasında eğitildiğinde bu aileler birbirine yakınlaşıp ve gelecekte de birbirlerini akraba ve kardeş olarak kabul ederlerdi. Karaçay-Malkarların Gürcü-Svan, Abaza, Kabardey ve Osetlerle etnik ve kültürel yönden yakınlaşmasında atalık geleneği vasıtasıyla tesis edilen "süt akrabalığı" kurumu etkili olmuştur.¹⁸

Güce dayalı derebeylik yapısı içinde gerek ayanlar gerekse köylüler kendilerini kuvvetli birinin himayesine girerek koruma altına alıyorlardı. Bu yüzden feodalite zümresine mensup kişilerin çocuklarını büyük hevesle eğitmeye alıyorlardı. Bu şekilde köylüler ve ayanlar kendi mal ve can güvenliğini koruma fırsatı edinmiş oluyorlardı. 19. yüzyılın ilk yarısında Han Giray'a göre Adigelerde uygulanan bu âdetin nedeni; prenslerin ayanları kendine bağlama, ayanların da prenslerin şahsında kendileri

¹⁶ *Лаевров* А. И. s. 211, naklen: Ufuk Tavkul, s. 226.

¹⁷ Ufuk Tavkul. c. 226.

¹⁸ Tavkul U. s. 227.

için bir koruyucu edinme isteklerinden ileri gelmektedir. Böylece her iki tabaka arasında kuvvetli bağlar kurularak karşılıklı çıkar sağlanıyordu.¹⁹

Atalık büyük masraf ve gider gerektiren bir uygulamaydı. Bu yüzden, önceleri toplumsal tabana yayılmış olan bu gelenek zamanla sadece toplumun yüksek zümreleri arasında yaygın hale gelmiştir. 11. yüzyılda bu kurum Kafkaslarda feodal yapının güçlenmesinde etkili idi. Nitekim atalık kurumu sayesinde koruyan-korunan (süzeren-vassal) ilişkileri geliyordu. Böylece, genel olarak atalık kurumu feodal hiyerarşik yapısını kuvvetlendiren ve genişleten bir işleve sahipti.²⁰ Derebeyiler kendi çocuğunu eğitilmek için bağımlı köylüsüne teslim ederken köylü de bu sayede güçlü bir hamî kazanmış oluyordu. Bu uygulama sonucunda köylü diğer derebeyinin baskısından korunuyordu. S. Ş. Hacıyeva'nın yazdığı gibi han ve prens oğlunun eğiticisi olduktan sonra orta tabaka özden bir basamak yukarı çıkarak yüksek dereceli özden olabiliyordu.²¹ Maddi durumu düşük insanlar ve sıradan halk bu müesseseyi uygulayabilecek güçte değildi. Atalık kurumu feodal yapının yönetici zümrelerinin etiketleri, yaşam tarzı ve davranış kurallarına yönelik çalışıyordu.

Bu âdetin olumsuz yönlerinden biri çocukların çok küçük yaştan itibaren ailesinden alınması ve yabancı bir ailede eğitilmesi idi. Yıllar boyu yabancı bir ailede büyümüş çocuk doğma ailesine karşı kayıtsızdı. Ayrıca kendi ailesine geri döndüğünde yeni sosyal şartlara uyum sağlaması zor oluyordu. Bunun nedeni doğal olarak uzun yıllar boyunca atalık evinde yaşaması, büyüdüğü aileye karşı saygı ve sevgisinin çok daha kuvvetli olması idi.

Rusya'nın Kafkasları işgal etmesinin ardından bölgedeki birçok adetler de yasaklanmıştır. Ne var ki bölge halklarını bir arada tutan içtimai müesseseler Çarın sömürgeleştirme politikasına aykırı idi.²² 1822

¹⁹ Хан-Гирей. **Записки о Черкесии**. «Эльбрус», Нальчик 1978, s. 281.

²⁰ Блейх Н.О. **Генезис зарождения просветительства на Северном Кавказе (XVIII в.) в контексте его социополитического и культурного устройства** (монография), Научный центр «Логос», Ставрополь 2013.

²¹ Гаджиева С.Ш. с. 57.

²² Çar yönetiminin diğer adetlerle ilgili getirdiği yasaklar bu tespiti doğrulamaktadır. General Yermolov, yine Kafkaslarda çok eskiden süregelen "konaklık" âdetini yasakladı.

yılında Kafkasları işgal eden General A.P. Yermolov'un yayınladığı emirde "... tüm Kabardey ağaları ve özdenlerine²³ kendi çocuklarını yabancı halklara, vermeleri yasaklanmış, çocukların Kabardey'de eğitilmeleri emredilmiştir. Daha önce atalıklara verilmiş çocuklar ise "derhal iade edileceklerdir."²⁴ O dönemden sonra da uygulanmasına rastlanılan²⁵ atalık kurumu zamanla tamamen ortadan kaldırıldı.

Yasağın gerekçesi haydut, hırsız ve diğer suçluların misafir olarak başkasının evinde saklanma ihtimaline dayalı idi.

²³ Azat köylü veya asilzadeler

²⁴ Леонтович Ф. И. **Адаты кавказских горцев**. Т. 1., Одесса, 1882, с. 261. Прокламации, данные Кабардинскому народу бывшим Главнокомандующим генералом Ермоловым, <http://constitutions.ru/?p=3587>

²⁵ Malkar tarihçi ve etnografi M.K.Abayev'in 1911 yılında Paris'te yayınladığı çalışmada halen atalık müessesesinin "moda olmaktan çıkmadığını" yazıyordu. Абаев М. К. Балкария. Исторический очерк. **Мусульманин**. Париж, 1911. № 14–17, nakleп: Бечелов З. Ш., Атаева Ф. А. Традиционные этнокультурные связи народов Северного Кавказа. **Сборники конференций НИЦ «Социосфера»**, Выпуск № 20 / 2013, (с. 29-36), с. 34. Аугіса: Абаев М. К. **Балкария**. Исторический очерк. «Эльбрус», Нальчик 1992, с. 18.